

Signalering, ondersteuning en begeleiding
van dyslectische leerlingen.

Dyslexie- protocol

vso Daaf Geluk

P.Maradiaga-Schenke

Dyslexieprotocol vso Daaf Geluk.

Inleiding

Dit document is voor kinderen, ouders, leerkrachten en belanghebbenden in het kader van het dyslexieprotocol op de vso Daaf Geluk te Haarlem. Het beschrijft hoe er wordt omgegaan met leerlingen met dyslexie. Als leidraad dient het Landelijk dyslexieprotocol VO, dat geschreven is in opdracht van het Ministerie van OCW.

Op de vso Daaf Geluk willen we de signalering, de kwaliteit en de begeleiding aan leerlingen met dyslexie zo optimaal mogelijk maken.

Dit protocol helpt bij het signaleren van leerlingen met dyslexie. Het geeft tevens aan hoe wij leerlingen ondersteunen die al over een dyslexieverklaring beschikken. Er wordt omschreven welke begeleiding wij bieden en welke compensaties en faciliteiten er op de vso Daaf Geluk mogelijk zijn.

Hoofdstuk 1.

Wat is dyslexie volgens het Protocol dyslexie VO (R. Kleijnen, K. Henneman, A. Smits, Bloomert)

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau.

(Bron: stichting dyslexie Nederland)

Hierbij gaat het om objectief waarneembaar gedrag. Het gaat om problemen bij het aanleren en toepassen van lezen en spellen. Het kan zich uiteindelijk manifesteren bij het spellen en/of bij het lezen. Dyslexie heeft gevolgen voor alle vakken.

Criteria Dyslexie in het Voortgezet Onderwijs.

1. Criterium van achterstand (vo)

De beheersing van het lees- en/of spellingniveau (accuratesse en vlotheid) ligt significant onder het niveau dat vereist is in de (onderwijs)situatie waarin de leerling de lees- en spellingvaardigheid functioneel moet toepassen.

2. Criterium van didactische resistentie (vo)

Ondanks adequate remediërende instructie en begeleiding in het verleden (primair onderwijs) of gedurende een periode in het voortgezet onderwijs, blijven de problemen in het aanleren en toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau bestaan.

Kenmerken van dyslectische leerlingen:

- Problemen met automatiseren: lezen en spellen gaat niet vanzelf.
- Bij werken onder druk nemen tempo en nauwkeurigheid af.

- Dyslectische kinderen hebben een minder goed klankbeeld van woorden opgeslagen in hun geheugen.
- Dyslectische kinderen hebben moeite om klanken te herkennen en klank- en schriftbeeld te combineren.
- Dyslectische kinderen hebben moeite om snel talige informatie uit hun geheugen op te halen.
- Dyslexie kan samen met andere stoornissen voorkomen (co-morbiditeit).

Gevolgen:

Dyslexie kan de intellectuele of creatieve ontwikkeling van leerlingen hinderen.

Dyslexie kan het zelfvertrouwen van leerlingen verminderen.

Dyslexie kan gevolgen hebben voor de werkhouding en werkverzorging.

Signalen voor dyslexie:

De mentor en vakleerkracht kunnen de volgende signalen bij leerlingen herkennen:

Lezen:

- Traag lezen.
- Lezen met veel fouten.
- Letters (ui/iu) of de volgorde van letters in woorden (rups/rusp) worden omgedraaid.

Spelling:

- Veel spellingfouten.
- Spellingafspraken bekijken slecht .
- Verleden tijd en tegenwoordige tijd worden niet goed aangevoeld.
De werkwoordvervoeging gaat moeizaam bij het schrijven van teksten/opstellen.
- Veel moeite met meerlettergrepige woorden.

Mogelijke aanvullende kenmerken en signalen voor dyslexie:

- Er is sprake van een opvallend lage score op het onderdeel spelling bij de Cito-toets 0 die aan het begin van het schooljaar in leerjaar 1 wordt afgenomen.
- Er is sprake van fonologische zwakte (moeite om nieuwe woorden goed na te zeggen; moeite met een goede uitspraak bij Engels/Duits).
- Bij dyslexie is er vaak sprake van familiere aanleg (erfelijkheid).
- In het dossier staan vaak gegevens van lage scores (uitgedrukt in dle) bij leestestjes en/of spellingtestjes. Bijv. De resultaten van de lees- en spellingtest van het drempelonderzoek.
- Er is moeite met het onthouden van feiten (kleuren, namen, maanden, losse woordjes e.d.).
- Er kan sprake zijn van een slecht leesbaar handschrift.

Hoofdstuk 2 Visie

Uitgangspunt:

De vso Daaf Geluk wil leerlingen niet alleen kennis en vaardigheden laten verwerven, maar er aan bijdragen dat zij zich ontwikkelen tot zelfstandige, verantwoordelijke en mondige mensen die succesvol zijn in het vervolgonderwijs en in hun maatschappelijk functioneren.

De vso Daaf Geluk wil de kwaliteit van onderwijs aan dyslectische kinderen zo optimaal mogelijk maken door iedere leerling te stimuleren, elk op zijn eigen manier, het beste uit zichzelf te halen. Om te voldoen aan de specifieke behoefte aan ondersteuning van de individuele dyslectische leerling, zet de school in op maatwerk, zowel in het leerproces als in de begeleiding en zorg.

Een succesvolle begeleiding betekent:

- **Een positieve houding.**
Het hele team accepteert dyslexie. Iedereen is in staat om pedagogische en didactische aanpassingen, vermeld op de i-pas, toe te passen als een leerling die nodig blijkt te hebben. In overleg met ouders en leerlingen wordt getracht problemen op te lossen.
Er vindt indien nodig overleg plaats met de mentor, vakdocent, teamleider, r.t.er, orthopedagoog, zorgcoördinator etc.
- **De leerling staat centraal.**
Samen met de leerling (en ouders) wordt gezocht waar de problemen liggen en welke faciliteiten de school kan bieden om de problemen te minimaliseren. De school heeft een schoolbrede licentie op Kurzweil. De benodigde hulpmiddelen en faciliteiten worden vermeld op de i-pas. De leerling wordt gewezen op zijn/haar eigen verantwoordelijkheid bij de uitvoering. Er is een open communicatie met de ouders. Er ligt een gemeenschappelijk doel: het goed functioneren en het welzijn van de leerling.
- **Er is een doorlopende begeleiding.**
Er wordt bij de begeleiding zoveel mogelijk aangesloten op de begeleiding die de leerling op de vorige school of in de vorige klas al heeft gehad.

Hoofdstuk 3 Dyslexie in het zorgplan van de vso Daaf Geluk.

Op de vso Daaf Geluk zijn leerlingen die binnenkomen met een dyslexieverklaring en leerlingen, waarbij het vermoeden van dyslexie in klas 1 of op een later moment tijdens hun schoolloopbaan ontstaat:

Leerlingen die binnenkomen met een dyslexieverklaring:

1. Ouders geven op het aanmeldingsformulier aan of een leerling beschikt over een dyslexieverklaring.

Mentor en vakdocenten worden in het begin van het schooljaar/ of op het moment dat een leerling op de vso Daaf Geluk instroomt, tijdens de overdracht op de hoogte gebracht dat deze leerling een dyslexieverklaring heeft. Er wordt vervolgens gekeken welke extra hulpmiddelen deze leerling gebruikt/ gaat gebruiken.

Leerlingen waarbij het vermoeden van dyslexie in klas 1 of op een later moment ontstaat.

Leerlingen waarbij het vermoeden van dyslexie bestaat worden via het volgende stappenplan onderzocht.

Klas 1:

1. De mentor en de vakdocenten merken signalen (zoals omschreven in hoofdstuk 1) van dyslexie op en geven dit door aan de bij de klas betrokken leerlingondersteuner. Vakdocenten geven signalen altijd aan de mentor door.
2. De mentor geeft aan de leerlingondersteuner door welke leerlingen in aanmerking komen voor een dyslexiescreening. De mentor kan de r.t.-er om hulp vragen.
3. De leerlingondersteuner heeft na screening van de leerling overleg met de mentor. Ouders worden door de leerlingondersteuner op de hoogte gebracht. Als er vermoedens van dyslexie zijn wordt er doorverwezen voor een groot dyslexieonderzoek (extern).
4. Ouders regelen zelf het dyslexieonderzoek. Nadat dyslexie daadwerkelijk is vastgesteld komt de dyslexieverklaring op school en krijgt de leerling de benodigde faciliteiten.

Klas 2 en hoger:

1. Via het mentoruur kan een leerling worden aangemeld voor een screening bij een leerlingondersteuner.
2. Na screening met de leerling heeft de leerlingondersteuner overleg met de mentor en ouders. En volgt stap 4 uit bovenstaand stappenplan.

Hoofdstuk 4 Begeleiding.

Op de vso Daaf Geluk kunnen leerlingen tijdens de lessen werken met compenserende software zoals Kurzweil of een Daisyspeler (zie bijlage 1). De vso Daaf Geluk heeft een schoolbrede licentie op Kurzweil. De dyslexiemedewerker verstrekt leerlingen een licentie en helpt de leerlingen bij het installeren van Kurzweil op hun laptop. Eventueel kunnen leerlingen ook thuis Kurzweil op een pc installeren.

Zij kunnen hier zowel op school als thuis mee werken gedurende de periode dat ze op de vso Daaf Geluk zijn ingeschreven. Aan het begin van het schooljaar bestelt de dyslexiemedewerkster de benodigde bestanden van de schoolboeken bij Dedicon. Ouders en leerlingen krijgen bericht wanneer ze deze bestanden kunnen downloaden.

De begeleiding van dyslectische leerlingen vindt zoveel mogelijk binnen **klassenverband** plaats. Dat houdt in dat er tijdens klassikale lessen rekening wordt gehouden met dyslectische leerlingen in de klas.

In de eerste klas kunnen dyslectische leerlingen tijdens de trainingslessen m.b.v. het programma Numo oefenen met spelling.

In enkele gevallen is een consult en/of begeleiding door de remedial teacher buiten de klas om ook mogelijk. Als er behoefte is aan intensieve begeleiding zal de school verwijzen naar een externe remedial teacher/ orthopedagoog.

De houding van de docent t.a.v. de dyslectische leerling:

M.b.t. de attitude. Hij/zij :

1. Schept een positief beeld van een dyslectisch kind.
2. Geeft multi-sensorisch onderwijs (zien, horen, voelen e.d.).
3. Heeft realistische verwachtingen van en vertrouwen in een kind.
4. Geeft het kind de kans uit te blinken op sterke punten.
5. Geeft meer positieve dan negatieve kritiek.
6. Laat het kind het gevoel van eigenwaarde behouden.
7. Snapt dat het onvermogen is en geen onwil; dyslexie heeft een biologische basis.
8. Laat de leerling merken dat je begrip hebt voor de situatie.

M.b.t. goed lesgeven door de docent. Hij/zij:

1. Houdt instructies kernachtig.
2. Controleert of een instructie begrepen wordt.
3. Geeft geen meervoudige opdrachten.
4. Zorgt voor goede orde en rust.
5. Plaatst feiten in contexten.
6. Benadrukt de logica, samenhang en geeft ezelsbruggetjes.

M.b.t. lezen. Hij/zij:

1. Leest voor.
2. Stimuleert en staat gebruik toe van luisterboeken en andere hulpmiddelen. .
3. Geeft extra tijd.
4. Leert goede tekstbegrip-strategieën aan (zoals aangeleerd bij Nederlands).
5. Laat de leerling niet hardop voorlezen in de klas als hij/zij dit niet wenst of kondigt

een voorleesbeurt ruimschoots van te voren aan.

5. Let op lettertype en bladspiegel.

M.b.t. spelling. Hij/zij:

1. Bespreekt alzijdig d.w.z.:
 - De docent leest de woorden voor (fonologische code)
 - De leerling spreekt het woord uit (articulatorische code)
 - De woorden worden indien nodig verklaard (semantische en syntactische code)
2. De woorden worden zo nodig gestructureerd: tuin-gereed-schap (=morfologische code). Dit wordt leerlingen als aanpakstrategie geleerd.
3. Besteed speciale aandacht aan de visuele kenmerken van het woord.
4. Wisselt af. In het geval van het woord “tuingereedschap”, kan beter eerst worden gestructureerd en vervolgens het accent worden gelegd op de betekenis van de spelling van “tuin” en dan “gereed” etc.
5. Idem bij:
Engels met bijv. het woord “jewellery” (“jewel” en “lery”)
Laat de leerlingen een geheugenschrift aanleggen met als titel “Van mijn fouten kan ik leren”.
Laat de leerling deze woorden geregeld extra schrijven. Bijv. het Engelse woord “the” opschrijven.
Verzint met de leerlingen bijv. een ezelsbruggetje zoals “een ander uitschelden” om woorden zoals “bureau’ te onthouden.
6. Legt met de leerling een individueel spelling-afsprakenschrift aan.

M.b.t. huiswerk. Hij/zij:

1. Leert efficiënte studeermethodieken aan (internetprogramma zoals www.wrts.nl of www.overhoor.nl of met behulp van kaartjes).
2. Biedt aan dat een leerling aantekeningen of een stuk uit de handleiding mag kopiëren.

M.b.t. proefwerken. Hij/zij:

1. Formuleert de proefwerkvragen eenvoudig en eenduidig.
2. Geeft extra tijd (25%) of vermindering van opdrachten (de docent beslist).
3. Loopt geregeld langs en vraagt of de leerling nog wat nodig heeft.
4. Bespreekt het proefwerk na of biedt aan een PW mondeling te doen/herkansen.
5. Bespreek de mogelijkheid dat de leerling de toets m.b.v. Exam.net maakt.
6. Biedt indien nodig een vergroot proefwerk aan.
7. Haalt het leeswerk en het luisteren uit elkaar bij luistertoetsen.
8. Staat het gebruik van overzichten, spelling-afsprakenschrift e.d. toe, tenzij spelling ertoe doet.

De verantwoordelijkheden van de leerling zelf:

Algemene verantwoordelijkheden:

1. Compenseer, d.w.z. haal dus hoge cijfers voor de vakken waarin je sterk bent.

Tijdens de les:

1. Vraag of je een leesbeurt mag voorbereiden.
2. Vraag of je geen “hardop” leesbeurt hoeft te doen.

3. Zorg voor goede aantekeningen; kopieer ze van de docent/klasgenoot.
4. Schrijf het huiswerk goed op.
5. Vraag, indien nodig, om hulp.

Huiswerk:

1. Werk iedere dag; plan goed; verdeel je werk; werk vooruit.
2. Werk niet overdreven lang; plan voldoende pauzes in.
3. Maak gebruik van hulpmiddelen zoals Audio (Daisyspeler) of Spraaksynthese (bijvoorbeeld Kurzweil) en software of licenties die bij de methode horen.
4. Lees een tekst opnieuw als je niet weet wat er staat.
5. Vraag of je ouders het willen voorlezen.
6. Maak aantekeningen of schema's tijdens het huiswerk.

Toetsing:

1. Lees goed en rustig; lees een tekst voor de tweede keer.
2. Controleer je werk goed; niets vergeten?
3. Maak toetsen m.b.v. Exam.net
4. Het C.S.E. wordt met Kurzweil gemaakt.

Hoofdstuk 5 Compensaties en faciliteiten voor leerlingen op de vso Daaf Geluk.

Er zijn verschillende faciliteiten waar de leerling gebruik van kan maken. Daarnaast zijn er ook compensatiemogelijkheden. Deze worden op de i-pas van de leerling aangegeven.

Hieronder staan de mogelijke compensaties en faciliteiten.

Algemeen:

- De leerling ervaart van de docent dat deze beseft dat dyslexie onvermogen is en geen onwil.
- De leerling wordt nooit in een situatie geplaatst waarin hij/zij lijdt omdat de beperking zichtbaar wordt en/of hem/haar parten speelt.

Lezen:

- Vergroten van teksten in de onderbouw (voor wie dit echt nodig is en waarbij dit aangegeven wordt op de i-pas). In de bovenbouw worden toetsen in lettertype Arial 12 aangeleverd (conform de richtlijnen CvTE).
- Extra tijd (25%) of vermindering van opdrachten (de docent beslist)
- De leerling hoeft niet hardop voor te lezen in de klas als de leerling dit niet wenst.
- De leerling kan gebruik maken van Kurzweil (voorleesprogramma) of een Daisyspeler. De vso Daaf Geluk heeft een schoolbrede licentie op Kurzweil.. De school kan van PDF Kes-bestanden maken. Een Kes-bestand is een voor Kurzweil leesbaar bestand.
- De leerling maakt gebruik van luisterboeken (usb-stick te leen in de schoolbibliotheek) of wordt lid van Passendlezen.nl (tot 18 jaar gratis).
- Meer gelegenheid krijgen om iets voor te bereiden.

Spelling:

- Niet meetellen van spellingfouten als spelling er niet toe doet en de betekenis van het antwoord er niet door verandert. (bio, nastec, m&m, gesch, aardr.)
Opm. bij topografie telt spelling tot op zekere hoogte wel mee: de plaats moet herkenbaar zijn.
- Aangepaste beoordeling voor de spelling bij Nederlands en bij de moderne vreemde talen (volgens de afspraken bij de sectie Nederlands en bij de sectie moderne vreemde talen).
- **Moderne vreemde talen:** Spelling telt mee als de spelling centraal staat
Nederlands: spelfouten tellen alleen mee bij het onderdeel (werkwoord)spelling, dus niet bij grammatica ed.
- Meer schrijftijd (richtlijn: 25% meer tijd)
- Spellingcontrole toestaan.
- PW-cijfer: nooit lager dan 3 voor spelling indien de leerling kan aantonen dat hij/zij goed geleerd heeft.
- De leerling kan gebruik maken van Kurzweil (spellingcontrole).

Extra hulpmiddelen:

Computergebruik (voor bepaalde opdrachten/bestanden) ter compensatie.

- Gebruik van programma Kurzweil via schoolbrede licentie (ouders schaffen zelf een laptop aan, de school bekostigt de gesproken boeken via Dedicon).
- Gebruik laptop (door de ouders zelf aan te schaffen)
- Gebruik Daisyspeler. (de ouders schaffen de Daisyspeler aan, de school bekostigt de bestanden)
- Gebruik spellingcorrector
- Gebruik luisterboeken (te leen via de remedial teacher op de vso Daaf Geluk)
- Gebruik mp3 speler

Diversen:

De vso Daaf Geluk stimuleert het gebruik van audio of spraaksynthese. In de onderbouw wordt met de leerling en ouders overlegd welk hulpmiddel de zelfstandigheid van de leerling kan vergroten. In de bovenbouw is geen apart voorleeslokaal. Dit is bij centrale examens ook niet toegestaan. Uitgangspunt is dat de leerling inmiddels gebruik maakt van een hulpmiddel.

- Gebruik van het digitale toetsmiddel Exam.net tijdens toetsen, proefwerkweek of tijdens het Programma Toetsing en Afsluiting.
- Gebruik van Kurzweil tijdens het Centraal Schriftelijk Examen.
- Tijdens Cito-afname: digitale (voorgelezen) versie Cito.
- Bestanden voor Kurzweil en Daisyspeler kunnen via school besteld worden. De school regelt dit met Dedicon. Voordat er besteld kan worden moet er op school een geldige dyslexieverklaring aanwezig zijn. De school betaalt de bestanden.

Hoofdstuk 6 Toegestane hulpmiddelen bij het eindexamen vmbo, havo en vwo.

Onderstaande informatie komt uit het examenblad.

Voor het treffen van aanpassingen in de wijze van examinering bij dyslectische kandidaten is een deskundigenverklaring nodig op grond van artikel 55 van het Eindexamenbesluit VO.

Toegestaan is:

- verklanking (voorlezen van teksten)
- maximaal 30 minuten tijdverlenging
- gebruik van de computer als schijfgerei, waarbij voor dyslectici de spellingscontrole mag worden gebruikt. Bij gebruik van de computer ziet de school erop toe dat de leerling geen toegang heeft tot hulpmiddelen die niet zijn toegestaan. Zie het document 'Computer als schijfgerei' op Examenblad.nl.

Niet toegestaan is

- digitaal woordenboek
- spellingkaarten, grammaticakaarten of stappenplannen
- een andere beoordeling van examenonderdelen (met name spelling)

Voor de beoordeling van spelling gelden voor alle kandidaten dezelfde regels. Er is dus geen sprake van een verminderde aftrek voor dyslectische kandidaten of van het niet meetellen van 'typische dyslexiefouten'. Dit geldt ook voor het schoolexamen. Alleen dyslectische leerlingen mogen spellingcontrole gebruiken. Als een niet-dyslectische leerling om andere redenen spraaksynthese gebruikt, (bij TOS, een visuele beperking of met specifieke toestemming van het CvTE) mag de spellingcontrole dus niet worden gebruikt.

Voor meer informatie omtrent regelingen voor leerlingen met een dyslexieverklaring en het eindexamen zie ook [www. Examenblad.nl](http://www.Examenblad.nl) (brochure kandidaten met een beperking).

Bijlage 1 Kurzweil en Daisyspeler

Welk hulpmiddel het beste geschikt is voor een bepaalde leerling hangt af van het type dyslexie. Is de leerling gebaat bij voorleesondersteuning of ook bij spellingondersteuning.

Kurzweil.

Kurzweil is geavanceerde dyslexiesoftware. Je hebt er een laptop (PC) voor nodig. Het pakt alle problemen aan op het gebied van begrijpend lezen, technisch lezen, spelling, schrijven, structureren en studeren.

Downloads met schoolboeken speciaal voor Kurzweil kunnen besteld worden bij Dedicon.

Een aantal kenmerken van Kurzweil:

- Zet teksten over in digitale bestanden (kes-bestanden)
- Voorleeswoord/zin/alinea wordt gemarkeerd
- Tempo, Lettergrootte, kleur kan worden aangepast
- Voorlezen kan in diverse talen/ stemmen
- Woordenboekfunctie (ook synoniemen, afbeeldingen)
- Woordvoorspeller
- Mindmapprogramma
- Markeren, automatisch samenvatten, tekstballonnen/notities mogelijk.

De vso Daaf Geluk beschikt sinds augustus 2017 over een schoolbrede licentie, waar kosteloos gebruik van kan worden gemaakt zolang de leerling op de school staat ingeschreven. De leerling dient wel over een eigen laptop te beschikken. De school kan aangeven aan welke systeemeisen een laptop moet voldoen.

Voor uitgebreide informatie over Kurzweil zie: www.lexima.nl

Voor informatie over de schoolbrede licentie:

P.Maradiaga-Schenke@vsodaafgeluk.nl

Daisyspeler (Digital Accessible Information System)

De Daisyspeler is een voorleestool. Er zijn diverse modellen in de handel. Voor sommige heb je cd's nodig en voor de geavanceerde modellen worden bestanden overgezet op een sd-geheugenkaart. De nieuwste modellen hebben de grootte van een smartphone. Alle Daisyspelers beschikken over een navigatiesysteem waarbij de leerling naar een specifiek hoofdstuk of naar een specifieke bladzijde kan navigeren.

Voor uitgebreide informatie zie: www.lexima.nl of www.opdidactsupplies.nl